

Eeva Ojanen:

PUHE RYHDÄN SUKUKOUKSESSA 20.8.1994

Ryhdän kantatila sijaitsee Kallion kylässä. Kallion kylä sijaitsi aikanaan Kallionjärven rannalla, mutta järvi on tällä vuosisadalla kuivatettu. Kylän nimi johtuu ilmeisesti ihan luonnonolosuhteista, sillä laajan Torron suon laidassa se kohoaa huomattavasti korkeammalle. Kallion kylästä näkyy Torron suo avarana. Olen joskus kuljettanut tuttaviani siellä keväällä, kun suopursut kukkivat. Näky on unohtumaton.

Kallion kylä ja sen nimi on jo keskiajan lopulta lähtöisin. Asutus on levinnyt Hattulan Vanajan suunnalta toisaalta Härkätieltä Letkun kautta ja toisaalta Tammelan Kirkonkylästä, jonka asukkaat myös tulivat Hattulan suunnasta. Tosin asutus on peräisin Länsi Suomesta, josta se aikanaan oli levinnyt Hattulaan. Hattulahan on Hämeen vanhinta asutus- ja kulttuurialuetta. Tammelan nimistö viittaa paljolti länsisuomalaiseen vaikutukseen. Mm. Ryhtä-nimi on vanha nimi, esim. Eurassa on Ryhty. Alkuperää on vaikea täsmälleen tietää. Voisi arvailla myös, että Ryhtä (ryhti) viittaa samaan kuin Kallio. Talo on kalliolla ryhdikäs, tukeva, vaikka ympärillä on suota ja letkeää savimaata (= Letku).

Vanhin kartta Kallion kylästä on vuodelta 1648. Tällöin oli perustettu maanmittauslaitos, ja Suomessakin Lars Schröder toimitti kartoitusta. Mm. Tammelan kylät on kartoitettu. Kalliiossa oli vain kaksi tilaa Ryhtä ja Mikkola, jotka olivat kooltaan yhtä suuret. Pellot olivat kahdessa palstassa, sarkajaossa: länsivainio oli 7,5 tynnyrialaa ja itävainio 11 tynnyrialaa. Huomattavan suuret niittyalueet on merkitty, ja se tiesi, että voitiin pitää karjaa. Niityiltä korjattiin 64 kuormaa niittyheinää, vain Riihivalkamassa olivat suuremmat niityt. Karttaan on merkitty kaksi humalatarhaa ja kaalimaa. On mainittu, että kylällä oli hyvät kalavedet Kallionjärvessä, mutta omaa myllyä ei ollut, vaan piti käydä Talpien myllyssä. Kylässä asusti yksi käsityöläinen, kutoja Yrjö. Vuodelta 1780 on sotilaskartta Kallion ja Talpien järven seudulta. Kartasta ilmenevät korkeussuhteet, ja siihen on merkitty talot ja torpat. Kylään muodostui 1700 luvun jälkipuolella useita torppia, mikä viittaa väkiluvun nousuun kylässä. Talojen jakaminen ei ollut mahdollista ennen 1700 luvun jälkipuolta, ja usein vasta isonjaon yhteydessä muodostettiin uusia taloja. Kalliiossa isojako toimitettiin 1791, jolloin sarkajakoiset pellot

jaettiin suurempina palstoina kylän taloille. Ryhdän talo jaettiin ensi kerran 1800 luvun alussa, kun muodostettiin Niemelä ja Rauhala sekä sittemmin Nurmela.

Ensimmäiset viralliset tiedot tiloista ja niiden isännistä sisältyvät maakirjaan verotusta varten. Maakirja alkaa Hämeessä 1539. Silloin Kallion kylästä oli merkitty Mikkolan isäntä veroluetteloon, mutta jo neljän vuoden kuluttua 1543 oli mainittu myös Ryhtä ja sen isäntä Olavi Laurinpoika. Ryhtä vaihtui melko lyhyin väliajoin omistajalta toiselle etenkin 1500 luvun jälkipuolella. Tiedetään, että silloin oli vaikeita katovuosia, paha yskä ja kauhea rutto. Monet talot autioituivat eli menettivät köyhyyden takia veronmaksukykynsä. Näin kävi Ryhdän talolle v. 1590. Entiset omistajat saattoivat senkin jälkeen asua titilalla. Kruunu odotti kolme vuotta veroja, mutta ellei niitä kuulunut, tila tuli kruunun omaisuudeksi. Tosin senkin jälkeen oli mahdollista maksaa verorästit ja saada tila uudelleen yksityisen haltuun. Näin ei käynyt Ryhdällä, vaan tila on merkitty autioksi aina vuoteen 1606, jolloin sen uusi järjestely tuli ajankohtaiseksi. Näihin aikoihin oli naapuritilan Mikkolan isäntä Markku Heikinpoika nimismiehenä, siis kruunun edustaja pitäjässä, joten naapuritilan Ryhdän olot tulivat lähietäisyydeltä valvotuiksi.

Kruunun omistamat tilat olivat hyvä reservi, kun tarvittiin palkkatiloja armeijan upseereille, joita usein värvättiin ulkomailta. Ruotsin ja Venäjän kesken oli käyty sotia vuosisadasta toiseen, myös 1500 luvulla, jolloin vielä jalkaväki näytteli keskeistä osaa. 1600-luvun alussa ratsuväen merkitys kasvoi Puolan kanssa käydyissä sodissa. Niinpä Ruotsiinkin piti saada kiireesti lisää ratsuväkeä. Kuningas Kaarle IX antoi jälleen talonpojille mahdollisuuden verovapauteen, jos he kustansivat miehen ja ratsun. Kun oman verovapauden lisäksi ratsumiehen kustannut talo sai kantaa hyödykseen yhden tai useamman naapuritalon verot, halukkaita talonpoikia ilmoittautui ratsumiehiksi riittävästi. Pulma oli siinä, että puuttui kouluttajia ja huoltajia, joita hankittiin Saksasta ja Baltian maista. Kun kruunulla ei ollut maksaa riittävästi rahapalkkaa, ulkomainen upseeristo sai kruunun haltuun joutuneita tiloja ja kantaa veroja talonpoikaistiloilta.

Saksalaissyntyinen majoitusmestari Sven Martinpoika Bucht sai näin hallintaansa Kallion Ryhdän tilan v. 1606 ja lisäksi hän sai kantaa veroja kaikilta Riihivalkaman tiloilta sekä Sukulan Tolpalta ja Knaapilta. Knaapi - nimen on päätelty johtuneen siitä, että tilalla asui knaappi, ratsumiehen henkilökohtainen palvelija. Majoitusmestarin tehtävänä oli vastata rykmentin

huollosta sotaretkillä. Elintarvikkeet ostettiin tai otettiin sieltä, missä kulloinkin oltiin. Omankädenoikeus kiellettiin, mutta hätä ei lue lakia.

Mm. kun 1618 oli Tammelan ratsumiehet kutsuttu Puolan sotaan ja Suomenlahden yli tapahtuvaa kuljetusta varten koottu Helsinkiin, laivaa odotettaessa muona oli koottava lähitaloista. Sven Martinpoika Buchtin piti turvata oman rykmenttinsä muona. Syysmyrsky raivosi, eikä miehiä kuljettanut laiva päässyt Tallinnan satamaan, vaan se ajautui takaisin Suomen rannikolle, ja taas Buchtin piti hankkia taloista ruokaa ja majoitusta. Sitten tulikin tieto, että välirauha oli solmittu, ja miehet palasivat koteihinsa. Toisella kerralla Bucht oli mukana Suomenlahden ylikuljetuksessa.

Ensimmäinen sota, johon Sven Bucht Ryhdän tilalta käsin osallistui, oli kuuluisa Moskovan retki. Yleensä Venäjä on osoittautunut valloittamattomaksi. Hävitetyistä Moskovasta piti kuuluisan Napoleoninkin palata, eikä Hitler päässyt sinne saakka. Suomalaiset ratsumiehet valloittivat Moskovan Jaakko de la Gardien johdolla. "Laiska Jaakon" joukoissa oli 11 tammelalaista ratsumiestä, joukossa siis majoitusmestari Sven Bucht, jotka kuuluivat ratsumestari Herman Dykerin lipustoon. Ruotsi oli tällöin sotkeutunut Venäjän valtataistuihin ja onnistunut lähettämään ratsukonsa valtaamaan Moskovan. Jaakko de la Gardie piti venäläisiä pelon vallassa, koska hän ei tahtonut poistua Moskovasta. Tästä syntyi hokema: "Suvi lähtee, lähtee talvi, vaan ei lähde Laiska-Jaakko". Ratkaiseva taistelu käytiin kesällä 1610. De la Gardie taisteli voitokkaasti suomalaisjoukkoineen. Venäläiset saivat lahjotuksi ulkomaalaiset upseerit puolelleen, niin että Laiska Jaakko pakotettiin poistumaan ja viemään suomalaiset suorinta tietä kotiin. Sven Bucht oli palaavien joukossa, joten hän ei ollut mennyt venäläisten ansaan. Hän oli jo samaistunut suomalaisiin ja tammelalaisiin.

Edellä jo todettiin, että Sven Bucht oli mukana Puolan sodassa, mutta ei enää 30-vuotisessa sodassa, sillä ikä varmaan jo asetti rajoituksia, eikä talon isäntää ensijaisesti otettukaan, jos muita oli mahdollista lähettää. Lähtijät olivat vävyjä, poikia, setämiehiä, renkejä, kuten hakkapeliittataulusta voi havaita. Vuonna 1630 kuljetettiin Tammelasta 19 ratsumiestä. Ryhtä oli ratsutila edelleen, ratsumieheksi lähetettiin vävy Matti Tuomaanpoika, jonka nimi on hakkapeliittataulussa. Hän kaatui ja katosi sodassa.

Erityisesti 30 vuotisen sodan ansiosta Ruotsi kohosi suurvallaksi. Silloin tuli ajankohtaiseksi järjestää armeija vakinaiselle kannalle. Muodostettiin

ruotujakolaitos jalkaväen ylläpitoa varten. Ratsumiehen saamiseksi nimettiin erityiset ratsutilat eli rusthollit ja niille aputilat eli augmentit 1680 luvulla. Nykyisen Tammelan alueelle muodostui 13 ratsutilaa. Kallion Ryhdällä oli niin pitkät perinteet ratsutilana, ja sama suku edelleen asui tilalla, joten siitä tuli pysyvästi ratsutila. Se merkitsi, että oli aina pidettävä ratsu ja mies valmiina sekä sodan aikana myös vararatsut ja miehet. Rauhan aikana tuli osallistua kutsuttaessa harjoituksiin Parolan kentällä. Toisinaan Ruotsin kuningas osallistui harjoituksiin, koska hän oli armeijan ylin komentaja. Kustannusten peittämiseksi Ryhtäkin sai luonnollisesti verovapauden, mutta lisäksi se sai kantaa veroja aputiloilta, joiksi nimettiin naapuri Kallion Mikkola ja Letkun Jaakkola. Ryhdän ratsutilaa kutsuttiin myös rustholliksi. Ratsumies saattoi olla isännän veli tai joku muu sukulainen, tai hänet palkattiin suvun ulkopuolelta. Hänelle oli rakennettava torppa, annettava peltoa ja niittyä hevosta ja karjaa varten sekä kaikki vaatteet. Aseistuksesta ja myöhemmin myös asepuvusta vastasi kruunu.

Ensimmäinen suuri koitos oli Suuri Pohjan sota 1700-1721, jonka aikana ratsuväen menetykset olivat valtavat. On laskettu, että jokainen Hämeen ratsutila joutui kustantamaan keskimäärin viisi ratsua vuosien 1700-1713 välillä. Ryhdän tila joutui vuosina 1708-1711 joka vuosi lähettämään uuden ratsun. Kun rauhan tultua Tammelassakin tutkittiin sodan aiheuttamia tappioita, ratsutilat saivat monien vuosien ajan huomattavia helpotuksia velvollisuuksiin osallistua esim. harjoituksiin. Myöhemmästä ratsutilojen historiasta sen verran, että järjestelmä lakkautettiin vasta 1880 luvulla, vaikkakin se käytännössä oli jo lopetettu, kun Suomi liitettiin Venäjään 1809 ja sotaväki hajotettiin. Esim. Tammelan hautausmaalla näkee viime vuosisadalta hautakivissä merkintöjä rusthollien isännistä. Tilat olivat arvostettuja, joten se ikuistettiin myös hautakiviin.

Palaan Ryhdän suvun kantaisään ja olosuhteisiin Kallion kylässä menneinä vuosisatoina. Moskovan retken yhteydessä jo todettiin, ettei Sven Bucht seurannut toisia ulkomaisia upseereita venäläisten puolelle, vaan hän oli jo kokenut olevansa tammelalainen. Vaikka tammelalaiset eivät herkästi hyväksy muualta tulleita, oli kuitenkin Ryhdän uusi omistajasuku saanut arvostusta, niin että suvusta valittiin luottamusmiehiä. Poika Sakarias Sveninpoika, josta tuli Ryhdän isäntä, on merkitty vuoden 1666 Tammelan kirkon penkkijärjestyksessä istumaan kirkon kuoriin toisten kuudennusmiesten joukkoon, ja hän sai 40 vuoden luottamustehtävässä toimimisen jälkeen kuollessaan ilmaisen hautapaikan kirkon kuorista. Kuudennusmies oli

erityinen luottamusmies, jonka tehtävänä oli valvoa siveellistä elämää kyläkunnissaan, Sakarias oli laajan Tammelan eteläosan, Torron, Riihivalkaman, Sukulan, Talpian edustaja. Hänen piti ilmoittaa kirkkoherran rangaistavaksi, jos kylässä oli epäjärjestystä, ja jos joku oli haastettu oikeuteen, hänen piti viedä haaste perille. Sitten kun 1700 luvulla alettiin erityisesti valvoa lasten opetusta, kuudennusmiehen tuli huolehtia, että vanhemmat antoivat tarpeellista opetusta, ja jos vanhemmat eivät siihen pystyneet, piti jonkun muun kylän lukutaitoisen opastaa laiminlyötyä lasta. Sakari Sakariaanpoika Bucht sai 1755 muistutuksen, ettei hän ollut valvonut lastenopetusta. Sakarias näyttää olleen aika yleinen nimi suvussa. Niinpä eräs Sakarias, Kallion rusthollin isännäksi mainittu, otti yhteen kirkkoherra Tolpon kanssa 1800 luvun alussa sillä seurauksella, että Tolpo haastoi hänet oikeuteen kunnianloukkauksesta ja isäntä sai kalliisti maksaa 100 hopeataalarin sakolla.

Kysymyksessä oli pappilan jälleenrakentaminen, sillä se oli palanut Suomen sotavuosina 1808 ennen Tolpon tuloa. Pitäjänkokouksessa oli sovittava aitan rakentaminen, josta oli päätös tehty, mutta Ryhdän isäntä väitti, että Tolpo oli väärentänyt pöytäkirjan ja huusi, että "minä laitan teidät Nordgreniksi". Kyseinen pappi oli omaksi edukseen todella muuttanut pöytäkirjaa ja erotettiin sen johdosta virastaan. Tolpo tulkitsi puheen herjaukseksi. Kallion isäntä oli huutanut päälle päätteeksi: "Saarnastuolisa kyllä kummingin puhu totudesta, mutta kun tule alas, nin ei enä totuta kuluikan". Vaikka pöytäkirjat muuten kirjoitettiin ruotsiksi, tuollaiset sitaatit on aina suomenkielisinä, mikä ilmentää sen, että Ryhdän kotikieleksi oli omaksuttu suomi. Tuo kiista ei estänyt, etteikö Jaakko Ryhtä olisi valittu jo 1813 luottamustehtäviin seurakunnassa, nyt köyhäinhoidon hallitukseen, joten syvempää välirikkoa ei syntynyt.

Ryhdän tila Kallion kylässä oli jokseenkin syrjässä hankalien liikenneyhteyksien takana. Kesäaikana ei ollut siellä päinkään ajettavia teitä, vain polkuja, joita ratsainkin voitiin kulkea. Riihivalkama ei ollut kaukana, ja siellä oli Pyhäjärven ranta. Veneellä saattoi soutaa Tammelan kirkolle, olihan Riihivalkama jo menneinä aikoina ollut Kirkonkylän asukkaiden satama. Vesitie olikin tärkeä vielä viime vuosisadalla kirkkomatkoilla. Kallion kylällä oli oma viisiainoinen kirkkovene. Kirkolta saattoi jatkaa kirkkotietä nykyisen Forssan ja Jokioisten kautta aina Turkuun saakka. Tosin 1700 luvulle saakka kirkkotie oli mieluummin ratsupolku. Silloin siitä tehtiin ajokelpoinen tie, jonka varrelle ilmestyi kievarikin. Ainoa valtatie Tammelassa oli itäosan kylien Portaan ja Letkun kautta kulkeva Härkätie. Kalliosta oli mahdollista polkuja

pitkin päästä Letkulle ja siellä Härkätielle. Kun vuonna 1775 käräjillä hyväksyttiin koko pitäjän teiden isojako, jokainen kylä ja talo sai oman osuutensa, joka oli pidettävä kunnossa. Ryhdän talo sai osuudekseen 650 kyynärää tietä osaksi Härkätieltä ja osaksi Kirkonkylän ohi menevältä tieltä, mikä viittaa siihen, että kumpikin tie oli talon käyttämä. Vasta tämän vuosisadan alussa tehtiin Pyhäjärven takaa tie Riihivalkaman kautta Letkulle. Talvitiet olivat asia erikseen. Siksi olikin ensiarvoisen tärkeätä, että lumi tuli ajoissa ja vesistöt jäättyivät. Torron kautta kulki niin tärkeä talvitie, että kievarikin toimi siellä aina 1770 luvulle asti. Kaupunkimatkat tehtiin mieluummin talvella.

Kallion Ryhtä oli ratsutila, josta piti lähteä tarvittaessa liikkkeelle. Oli tärkeätä, että tiedonkulku oli ainakin jollain lailla turvattu. Tiedottamisessa näytteli varsin pitkään viime vuosisadalle saakka kirkko keskeistä roolia. Seurakuntien välillä toimi lukkarinposti eli lukkarin velvollisuus oli kiidättää sanomat kiireesti seuraavalle lukkarille, kun Turun piispalta oli tullut tiedotteita. Kirkossa kuulutettiin sitten myös väenottotilaisuudet, harjoitukset ym, jotka tiedot tulivat maaherran, kruununvoudin ja nimismiehen kautta. Siksi oli välttämätöntä, että joka talosta tai ainakin kylästä oli henkilö kirkossa. Toinen väylä, jota myöten uutiset kulkivat epävirallisesti oli matkustajien välityksellä, jotka vaihtoivat hevosta tai yöpyivät Portaan kievarissa.

Varsinainen postinkulku alkoi härkätiellä vasta 1700 luvun jälkipuolella, mutta se oli lähinnä virkapostia Turun ja Hämeenlinnan välillä, joissa oli silloin postitoimistot. Härkätien varrella oli Letkulla ja Ojaisilla tai Portaassa jokin talo nimetty postitaloksi, jonka isännän velvollisuus oli postilaukun saadessaan viedä se seuraavaan postitaloon, mutta sitä ei saanut matkalla avata. Posti oli siis haettava Hämeenlinnan tai Turun toimistosta, ellei sitä saanut jonkun matkustajan välityksellä kievariin. Suomenkielisiä sanomalehtiä alkoi ilmestyä 1840 luvulta lähtien (Sanomia Turusta, Uusi Suometar, sittemmin Hämäläinen), mutta jos ha lusi tilata lehden, sen saaminen oli hankalaa. Tavallisinta oli sopia, että lehti tuli lukkarinpostin mukana pappilaan, ja asianomainen nouti lehensä (ties kuinka vanhana) sunnuntaina sakastista. Tammelan alueelle ensimmäisenä maaseutupaikkana avattiin postitoimisto 1860 Mustialaan, josta saattoi postinsa hakea, jos tiesi, milloin sellaista tulee. Voi kuvitella, että Sven Buchtin yhteys saksalaisiin omaisiin katkesi koko lailla, kun hän asettui asumaan Kallion kylään. Majoitusmestarina hän varmaan taisi lukea ja

kirjoittaa, mutta tietenkin saksaa tai ehkä ruotsiakin, tuskin suomea. Jos hän tai vastaavasti omaiset Saksassa olisivat halunneet yhteyttä, kirjeet olisivat ehkä sattumanvaraisesti menneet laivoissa tai matkustajien mukana, vaikka tuntuu sekin utopistiselta. Joka tapauksessa Sven Bucht realistina sopeutui Tammelaan ja täällä suostui Suomeen ja sen kieleen.

Suku edusti täällä suomalaisia talonpoikia, tosin heidän joukossaan vauraimpia ratsutilallisia, mutta ei säätyläisiä.